

Významná německy píšící autorka, rakouská básnířka a prozaička Ingeborg Bachmannová se narodila 25. června 1926 v Klagenfurtu, hlavním městě Korutan. Tam také vyrůstala v rodině učitele, pozdějšího ředitele školy, jako nejstarší ze tří dětí. Ve městě, kde se mísily slovinské, německé a italské kulturní vlivy, prožívala šťastné dětství, které ukončil vpád hitlerovských vojsk v roce 1938. Později přiznala, že tehdy zažila první smrtelnou úzkost svého života. Jako dvanáctiletá začala Bachmannová navštěvovat řádové dívčí gymnázium sester voršilek v Klagenfurtu. To se po německé okupaci změnilo ve státní školské zařízení (nacisté si tak chtěli podržet vliv na výchovu mladé generace). V této době často pobývala u prarodičů z otcovy strany v Obervellachu u Hermagoru, kde našla inspiraci pro svou první povídku *Das Honditschkreuz*. Je to příběh z napoleonské okupace Korutan na počátku 19. století, k jehož napsání čerpala námět z hermagorské kroniky. Povídka pochází pravděpodobně z roku 1944, v tomto roce také Bachmannová maturovala.

Ingeborg Bachmannová, podporovaná intelektuálně zaměřenou rodinou, velmi toužila po studiu filozofie na vídeňské univerzitě. Svá vysněná studia ve Vídni zahájila na podzim 1946, předtím však studovala vždy po jednom semestru v Innsbrucku a Štýrském Hradci, kde se vedle filozofie zapsala i na práva. Studia práv však zanechala a k filozofii si přibrala ještě psychologii a germanistiku. Během vídeňského pobytu se Bachmannová setkala s prvním velkým mužem ve svém životě – Paulem Celanem. Jejich milostný vztah trval jen několik měsíců, ale Celanův tragický životní osud i jeho literární zápasy autorku velmi silně ovlivnily a až do konce života zůstali blízkými přáteli.

V roce 1950 zakončila Bachmannová filozofická studia diplomovou prací o Martinu Heideggerovi s názvem *Kritické přijetí existenciální filozofie Martina Heideggera*. V té době již publikovala povídky a básně, otiskované převážně ve vídeňském deníku Wiener Tageszeitung. Podnikla také svou první delší zahraniční cestu, během níž navštívila Paříž a Londýn. Po návratu nastoupila do zaměstnání ve vídeňském sekretariátu americké okupační správy, později přešla do rozhlasové stanice Rot-Weiß-Rot. Pro rozhlas upravovala nejprve díla světového písemnictví, později začala psát vlastní rozhlasové hry. V roce 1952 byla uvedena rozhlasová prvotina Ingeborg Bachmannové *Obchod se sny*. Tímto dílem se autorka přihlásila k módnímu trendu tehdejšího dramatu, který se omezoval na zachycení hlavně psychických, až traumatických stránek lidského bytí. Hlavní hrdina Laurenc se nedokáže vyjadřovat, své omezení překoná ponořením se do světa snů, čímž se mu otevře oblast za hranicemi jeho jazykem omezené reality. Téma hledání světa za hranicemi možného se objevuje i v dalších autorčiných dílech, například v rozhlasových hrách *Cikády* (1954) a *Dobrý pánbůh z Manhattanu* (1958, k jejímu napsání Bachmannovou inspiroval pobyt na Harvardské univerzitě v roce 1955). V obou těchto hrách je vyhrazena významná role vypravěči, jejich působivost

je dána spíše lyrickou konstrukcí obrazu než dialogem a obě mají společné téma – ohrožení lásky v moderním světě.

V květnu 1952 byla Ingeborg Bachmannová pozvaná na zasedání Skupiny 47 do Niendorfu, kde společně s dalšími Rakušany (Ilseou Aichingerovou a Paulem Celanem) četla ze svých básní. Její vystoupení mělo velký úspěch a již následujícího roku byla vyznamenána renomovanou cenou této skupiny. Od té doby se stala její vystoupení na dalších zasedáních Skupiny 47 pravidlem a otevírala jí celý německý jazykový prostor. Tehdy také Bachmannová skončila s prací v rozhlasu a rozhodla se pro existenci na volné noze. V srpnu 1954 uveřejnil vlivný německý časopis Der Spiegel na titulní straně její fotografii a otiskl s ní rozhovor. Spisovatelka se stala mediálně známou a v jejím životě nastala úspěšná tvůrčí léta.

Na podzim 1952 odjela Bachmannová se svou sestrou na první návštěvu Itálie, která se jí později stala druhým domovem a kde s přestávkami prožila téměř celý život. Nějaký čas však pobývala i v Mnichově, Curychu, krátkou dobu v Anglii, USA, rok působila v Západním Berlíně a několikrát navštívila i země za „železnou oponou“ – NDR, Polsko a Československo.

V červenci 1958 se Bachmannová seznámila se švýcarským prozaikem Maxem Frischem, s nímž prožila dramatický vztah. Soužití bylo pro oba obtížné, Frisch se nikdy netajil svými nevěrami, ale velmi těžce nesl svobodu své partnerky. Docházelo k neshodám a na přelomu let 1963 a 1964 se rozešli. Bachmannovou velmi zraňovala Frischova bezohledná indiskrétnost, se kterou ve svých románech zpracoval a uveřejnil i velmi intimní věci z jejich vztahu. Po rozchodu s Frischem došlo u Bachmannové ke zlomu, literární práci střídala s léčebnými pobyty v Curychu, Baden-Badenu a Berlíně. Závislosti na alkoholu a lécích se však již do konce života nezbavila.

V roce 1959 spisovatelku oslovila frankfurtská univerzita a nabídla jí, aby se jako první ujala přednášek na katedře poetiky. Místo pak bylo každý rok obsazováno jiným literárním teoretikem či básníkem. Při této příležitosti vznikl cyklus pěti přednášek (*Otázky a pseudootázky, O básních, O já, Jména, Literatura jako utopie*), který Bachmannová věnovala problémům současné lyriky.

Za zahájení publikační činnosti Ingeborg Bachmannové je považována její absolventská práce *Kritické přijetí existenciální filozofie Martina Heideggera* (1950). Při přípravě podkladů k jejímu napsání Bachmannová náhodně narazila na svazek *Tractatus logico-philosophicus* významného filozofa 20. století Ludwiga Wittgensteina. Tato kniha se stala nejdůležitějším filozofickým zdrojem jejího budoucího literárního díla a odráží se v celé její tvorbě.

Ve své první básnické sbírce *Čas na úvěr* (1953) Bachmannová neúprosně kritizuje své současníky, kteří se snaží zapomenout na válečná traumata z nedávné minulosti a zároveň jsou ve skrytu duše ochotni sáhnout opět k násilí. Milan Kundera o verších napsal: „*Nic se tu neděje mimo čas a prostor, verše za sebou táhnou rmutnou vlečku let nacismu a války, hněvně zajiskří při novém řinčení zbraní...*“ V roce 1956 vyšla druhá a poslední sbírka *Vzývání velkého medvěda*, jejíž básně čerpají

z autorčina prvního pobytu v Itálii. Hlavním motivem je často barvitá italská krajina, dominantním obrazem sbírky je souhvězdí Velký vůz, v němčině nazývané Velký medvěd. Medvěd je zde synonymem zla a společenského ohrožení, ale na druhé straně nabádá k solidaritě, stmelující lidi tváří v tvář obecnému ohrožení. V obou sbírkách Bachmannová ztvárnila holocaust a druhou světovou válku v rozporu s tradicí a historií evropské kultury, kterou ironicky zpochybnila. Zároveň však v těchto verších velmi jízlivě a vehementně varovala před budoucností. Obě sbírky jsou považovány za vrchol autorčiny básnické tvorby, literární kritika je hodnotila velmi kladně a zdálo se, že z Bachmannové vyrůstá jedinečná lyrička. Její odklon od lyriky byl proto velkým překvapením. Po vydání těchto dvou sbírek přestala Bachmannová verše psát a věnovala se próze. Průřez její lyrickou tvorbou byl vydán v češtině v roce 1997 pod názvem *Básně*.

V roce 1961 vyšel soubor lyricko-filozofických próz *Třicátý rok*. Kniha obsahuje 7 povídek (*Mládí v jednom rakouském městě*, *Třicátý rok*, *Všecko*, *Mezi vrahy a blázny*, *Krok do Gomory*, *Wildermuth* a *Rusalka odchází*), jejichž jednotícím tématem je protest a vzpoura člověka proti konvenčnímu hodnotovému systému a řádu světa vůbec. V povídce *Mládí v jednom rakouském městě* Bachmannová mistrně zachytila své dětství narušené válkou. Traumatický zážitek, kdy Hitlerova vojska obsadila její rodné město, se hluboce vryl do dětské paměti. „Bylo to něco tak strašného, že tím dnem začínají mé vzpomínky. Příliš ranou bolestí, kterou jsem v takové míře už nikdy později nezakusila,“ řekla Bachmannová. K tomuto tématu se právě v povídkách mnohokrát vracela a zpracovala ho v různých obměnách. Svoji neblahou zkušenost nevnímala jenom jako traumatizující zážitek, ale také jako brutální zásah do dějin a do individuálního bytí, kdy již dál není na co navázat, nedá se porozumět světu a žít s druhými. V povídce *Mezi vrahy a blázny* popsala situaci v poválečném Rakousku, zejména přežívající nacismus ve společnosti, která ze svého vědomí vytěsnila svůj aktivní válečný podíl na něm.

Hlavní postavou duchovní a imaginární autobiografie *Malina* (1971) je autorka – její píšící, vypravěčské já. Žije v neustálém napětí s úředníkem Malinou a svůj narušený pohled na svět se snaží „vyléčit“ pomocí milostného vztahu k podstatně mladšímu muži Ivanovi. Láska k němu však skončí tragicky, protože Ivan nedokáže prožívat a opětovat city se stejnou intenzitou. Je to příběh zvláštního milostného trojúhelníku. Na první pohled je tu žena mezi dvěma muži, ale ve skutečnosti dva z hrdinů tvoří jednu bytost. Fiktivní mužský vypravěččin dvojník Malina, ztělesňující pragmatický přístup ke světu, představuje rozpor mezi rozumem a citem. *Malina* je jediný román Ingeborg Bachmannové a představuje první část nedokončené trilogie, v níž autorka plánovala zachytit duchovní obraz své doby a společnosti.

Soubor psychologických próz *Simultan* (*Simultánně*, 1972) vyšel česky v roce 1982 pod názvem *V hlavní roli žena*. Obsahuje povídky *Simultánně*, *Tři cesty k jezeru*, *Vy šťastné oči*, *Štěkot* a *Problémy, problémy*. Hrdinky jednotlivých próz mají sice naprosto odlišné povahové vlastnosti, ale

všechny se pokoušejí najít v soudobé společnosti smysl životního usilování a tak i samy sebe. Znovu a znovu však zažívají zklamání. Bachmannová zde promyšlenými stylisticky propracovanými příběhy zachytila duševní stav člověka hledajícího porozumění u druhých. Za nejcennější část této sbírky je považována povídka *Štěkot*, kterou kritici řadí k nejvýznamnějším dílům novější německé prózy.

Dva svazky *Místo pro náhody I. Eseje, prózy, rozhovory* (2009) a *Místo pro náhody II. Eseje o literatuře, hudbě a filosofii* (2010) představují reprezentativní výběr z kritického díla Ingeborg Bachmannové. Přibližují ji jako autorku rozmanitých esejů, esejistických próz a rozhovorů, v nichž se odrážejí ústřední otázky psaní a spisovatelské existence, jazyka, literatury a filozofie, ale vztahují se i k aktuální společenské a politické situaci. Hlavním motivem je problematika jazyka a otázka, co vůbec literatura je. Literatura pro Bachmannovou není jen soubor existujících děl ani národní bohatství, ale utopie. Pro cestu k této nedosažitelné utopii však potřebujeme novou řeč, která ještě nebyla vynalezena. Tuto řeč hledali i další rakouští autoři, jako byli Robert Musil, Hugo von Hofmannsthal nebo již zmíněný filozof Ludwig Wittgenstein, k nimž se autorka často vrací a cituje je. Stěžejní eseje knihy autorka psala původně pro rozhlas, proto je v nich neustále brán zřetel na posluchače. Snažila se vyjadřovat co možná nejčistším jazykem a díky tomu se i zdánlivě obtížná témata čtou poměrně snadno. Základem pro český výběr byly *Kritische Schriften* z roku 2005, ve kterých se poprvé objevila řada textů ze spisovatelčiny pozůstalosti. Druhý svazek pak zahrnuje i první český kompletní překlad tzv. Frankfurtských přednášek o poetice z let 1959–1960, kdy Bachmannová přednášela na univerzitě.

Dnes uznávaná rakouská autorka to neměla jednoduché ani ve své vlasti, ani v době, ve které žila. Již od padesátých let byla považována za první dámu poválečného písemnictví německého jazyka, ale pouze v tehdejší NSR; v Rakousku zůstávala na okraji domácí literární scény. Byla sice respektována jako výrazná představitelka národní literatury poválečného období, ale její tvorbu nedokázal nikdo přesně zařadit. Nepatřila k žádné z četných skupin a literárních směrů, které v rakouské literatuře převládaly od druhé poloviny šedesátých let. Jejím životním programem byl individualismus, určoval její život a stal se nedílnou součástí jejího díla. Může se zdát, že Ingeborg Bachmannová je nejkomplicovanější novodobá německy píšící autorka. Texty psané precizním a současně otevřeným stylem však za desítky let, které uplynuly od jejich vzniku, nezestárly, stále jsou čtivé a srozumitelné.

Za svoji literární práci získala Bachmannová několik ocenění: v roce 1959 cenu válečných slepců za rozhlasovou hru, v roce 1961 cenu kritiků, roku 1965 získala nejdůležitější literární ocenění v tehdejší NSR – cenu Georga Büchnera – a v roce 1968 velkou Státní cenu Rakouska. Tato literární cena, která se v Rakousku každoročně uděluje mladým autorům, nese v současnosti její jméno.

26. září 1973 utrpěla spisovatelka ve svém římském bytě na Via Giulia těžké popáleniny následkem požáru, který nebyl dodnes uspokojivě vysvětlen. To zavdává podněty k nejrůznějším

dohadům. Podle policejní zprávy usnula se zapálenou cigaretou, spekuluje se však i o možnosti, že se jednalo o sebevražedný úmysl, neboť Bachmannová se potýkala se stupňujícími se depresemi, vyvolanými drogovou závislostí a množícími se útoky literární kritiky. Měsíc zápasila se smrtí, kterou nezapříčinily ani tak popáleniny, jako spíš úzkost a silná závislost na lécích a alkoholu. 17. října 1973 ve věku 47 let Ingeborg Bachmannová zemřela. Její životní dráha se uzavřela, dílo však žije dál svým vlastním životem. Thomas Bernhard ve skici **V Římě** neopakovatelným způsobem vystihl nelehký životní zápas této autorky: *„Byla stále na útěku, protože viděla v lidech to, co opravdu jsou – tupá, bezduchá, bezohledná masa, s níž je opravdu nutno se rozejít. Stejně jako já našla i ona záhy vchod do pekla a vešla do něj, i když si byla vědoma, že v něm brzy zahyne. Lidé se dohadují, jestli její smrt byla nešťastná náhoda nebo cílená sebevražda. Tábor obhajující sebevraždu neustále opakuje, že vinna smrtí si je sama, i když ve skutečnosti zahynula na nepochopení svého okolí a sprostotě své vlasti, která ji i v cizině pronásledovala, tak jako i jiné své děti na každém kroku.“*

(Zpracovala: Jitka Haincová)